

בימים ההם

פתיחתא

א

אמר מגדלי מוכרספרים: אין יהודי בא מדרך שלא ירגיש שברון־מתנים וכאב־השדרה ופיק־ברכים מרוב לחץ וישיבה בדוחק — שבעה אנשים על מקום אחד. משעת כניסתו לתוך העגלה היהודי מפקיר עצמותיו ורגליו נעשות אסקופא נדרסת לכל. אבל לא עליכם, רבותי, מכאוב כמכאובי, שהייתי חושש בכל אברי־גופי בתחלת ביאתי לשיחור, עיר גדולה בכרכי־הים, אחרי טלטולים והרפתקאות ויסורים רבים. כל עצמותי היו מרגישות באותה שעה כמה גדולים דברי חכמים על הכתוב „נשיתי טובה” — זו המרחץ, והיינו מרחץ כפשוטו וכמשמעו בכל פרטיו, עם אצטבאותיו הרחבות ועם כלונסאותיו הארוכים לתלות עליהם מכנסים ופוזמקאות וכל כלי־גבר, ועם רופא מומחה, היושב בזוית ונר דולק לפניו, מגלח ומקזי דם כדבעי לאחינו בני־ישראל. לטובה זו הייתי צריך באותה שעה, וחבל על אותה טובה ושאר המתנות הטובות, שנשתבחו בהן העיירות הקטנות במקומנו, שאינן מצויות בכרך שיחור, ובשביל כך בלבד קשה ישיבת כרכים ואין דעת יהודינו הכסלונים והקבציאלים סובלתן.

כיון שראיתי, שאין לי תקנה במקום הזה על פי דרכי, עשיתי מה שכל יהודי עושה בשעת הדחק — הסחתי דעתי ממכאובי ובטלתיים כאלו אינם. ואחרי תפלת־ערבית יצאתי מהאכסניא לצורך משאי־ומתני ולהתראות עם התגרים ואנשי־שלומי.

רוח שאינה מצויה באה פתאם מצפון ועמה חושך ענן וערפל, ובני־אדם נחפזים, מבלבלים ומבוהלים. בימינו אלה נשתנה בכלל וסתו של אויר־העולם, הפכפך ומשוגע הרוח, כשער השטרות העולה ויורד לסירוגין בבתי־ועד לסוהורים, וכדור הזה כלו, שמתהפך במעשיו ודרכיו. עוד בשלהי דקייטא נעשה פתאם שנוי־וסת באויר — נשיאים וקור ורוח. השמש קדרה, פנה זיוה, פנה הודה, כל העולם שומם ואימה חשכה גדולה נופלת עליו. שעירים מרקדים בגנים ומחבלים ואוכלים את יתר הפליטה שם; כשוד משדי באים החזירים, נוברים ומכרסמים ועוקרים מארץ שורש כל צמח בשניהם וכלה הם עושים את עבודת האדם. העצים התנצלו את אָרְצֵי־מִימוֹת האביב ועמידתם דלים וריקים, כמלמדים, בלי „עליים”. כלם מתנודדים ומזדעזעים, נאנחים ונאנקים ומטפחים בכפותם על ראשם המוקרה, ולא נודע שהם פרחו לשעבר גם עשו פרי להנאת הבריות. החיה מבקשת לה מפלט במחילות־עפר,

הזבוב — בנקרת הכותל, ורבים מהבריות עוזבים משכנותיהם, ופניהם לקצווי־ארץ וימים רחוקים. אבלה האדמה ונאסף ששון מן כל בשר; כלם עצובי־רוח ומצטערים וחרדים: עוד מעט יבוא החורף, האדון הגורא, ויכה את הארץ חרם... והנה זה עברו ימי החג, המועדים חלפו והחורף הגיע, אפס לא ברעש ולא בסופה, לא אכזר הוא ובעל־חמה לעינים, והוא רחום, מתרצה ומתפייס לארץ ולדירים עליה באור פניו; הנפש תשוב למנוחתה וטועמת טעם משונה כצפיחית בדבש וחומץ ביחד. הזבוב נראה בארץ, יחוג וינוד כשכור ויצא במחול־קווקים על אחד החלונות, גם יתושים קמו ובאו כתות־כתות מן המחבואים, מתהוללים ומזומזמים ועושים חינא־והלולא בהוצות, ועץ שטה לקח והוציא פרח, למול־טוב, ויצץ ציץ שם בתוך הגן, ובני־אדם מתעה את נפשו כדרכו ומדמה, שנסים נעשים לנו בעולם וחש עתידות טובים לו — ובכן אביונים ישמחו וקבצנים יעלוזו: יש תקוה לאור יקרות וזרחה להם שמש צדקה וחם להם, אם ירצה השם. ופתאם, הוי ואבוי, נגלה החורף בעזו־נוראותיו, והנה הוא הולך וסוער, גוער ומתגעש בזעם אפו, משיב הרוח ומוריד גשם עם שלג וכפור כפתים על ארץ ויושביה ומכביד עליהם עבטיט.

הרוח סוער ומשליך קרחו כמחטים בבשרי, ואני מרכין ראשי ומחזיק בקפוטתי, שלא יחשוף שוליה על פני, והולך לי יחידי בלילה כפוף ושחוח אל שלמה הישראלי, מכירי ומיודעי מימים רבים.

AUTHOR'S PREFACE

MENDELE the bookpeddler says: * Whenever a Jew comes to a journey's end, he feels as if his hips are breaking, his back aching, and his knees shaking from being crushed and squeezed into one seat with seven other people. From the moment he enters the carriage the Jew abandons any claim to his own limbs, and his feet become a doorsill for everyone to tread upon. But even worse than usual were the aches and pains that racked every bone in my body—may you never suffer such pains—when I arrived at the distant metropolis of N—, † after wanderings and adventures and many hardships. At that moment, every bone in my body felt the aptness of the interpretation our ancient sages applied to the words of Scripture: “I have forgotten comfort (Lam. 3:17).” Our sages explained that the “comfort” whose loss made the destruction of Jerusalem so bitter for the prophet as to occasion this outburst was none other than the bathhouse, by which they meant quite literally

*Mendele the bookpeddler says: a parodistic use of the Talmudic formula for introducing an argument, e.g., “Rabbi Tarphon says. . . .” The author begins most of his fiction with this phrase.

†N —: generally thought to refer to Odessa where the author was living at the time he wrote this preface.

an actual bathhouse and all its accessories, with its broad benches, long beams on which to hang trousers and stockings and miscellaneous items of a man's clothing, with an expert doctor sitting in the corner, a lighted candle before him, shaving and bleeding our fellow Jews in the approved fashion. I could really have used that “comfort” just then, but alas!—it's not to be found in this city any more than the other advantages of which the little towns of our region boast. It is this deficiency which makes the cities unlivable, and for our poor shtetl Jews, unthinkable.

As soon as I realized that I wouldn't be able to remedy my discomfort in the customary way, I did what every Jew does when there's no other way out—I closed my mind to my pains, and turned my attention to other things: after saying the evening prayers, I left the hotel to go about my business and meet with some fellow book dealers and friends.

An unseasonable wind blew in suddenly from the North, bringing black clouds with it and darkening the sky; people panicked and began rushing about in confusion. These days the climate has gotten out of order; the wind is unpredictable and erratic, like the value of shares in the stock market, and like this whole modern generation. By the end of summer, the normal pattern of the weather had changed with the sudden appearance of clouds and cold and wind. The sun darkened and almost seemed to go black, the whole world fell desolate, engulfed in an ominous gloom. Goats hopped about the gardens, trampling and eating whatever was left there; the pigs came like an apocalyptic plague, rummaging and gnawing, digging up plants by the roots with their teeth and making a wreck of man's labors. The trees lost the finery that had been spring's gift to them, and stood destitute and empty-handed, * swaying and trembling, creaking and groaning, beating their bald tops with their boughs; no one would have believed that once they had bloomed and grown fruit for people to eat. Animals burrowed into the earth for shelter, flies hid in chinks in the wall, and people abandoned their homes and headed for distant seas. The land went into mourning, and everyone became melancholy and apprehen-

sive: very soon the great lord winter would come, and lay the land waste.

Now the High Holidays were over, Sukkot was past and winter had come, but with no storms and gales; not cruel and ill-tempered as one had anticipated, but rather kind and conciliatory, gracing the land and its inhabitants with a warm smile. People breathed more easily, and life had an unusual taste, sweet as honey, but with a dash of vinegar too. The flies reappeared, buzzing madly about and doing drunken Cossack dances on the windowpane; mosquitoes too swarmed out of their hiding places, carousing and making a regular carnival in the streets; an acacia tree took it into its head to put forth a flower—congratulations!—while elsewhere in the garden, a bud appeared. And man, as usual, deluded himself into thinking that miracles were happening, and he got his hopes up. Paupers were happy and beggars rejoiced; there was yet hope of sunshine, and—with God's help—a pleasant sun would soon warm them. But just at that moment winter revealed itself in all its terrible might, storming, raging, and shaking with fury, making the wind blow and the rain pour over the world and its inhabitants, with snow and frost like breadcrumbs, and thick mud.

The wind was raging with no letup and stabbing my body with needle-sharp bits of ice. I lowered my head and held tight to my caftan so the skirts wouldn't blow into my face, and walked alone at night, all hunched over, toward the home of Shloyne ben Chayim, * my good friend of many years.

*In the Yiddish version, the text reads, the trees stood empty-handed, “*vi melamdim on bletlakh*,” like teachers without their leaves, punning on the final word which had as well the slang meaning of work permits. The untranslatable simile makes evident the implications of the entire passage, which describes the insecurity and “storminess” of the early 1890's.

זה שלמה האיש דר לפנים בכסלון והכסלונים היו מפרנסים אותו בכבוד. לא שהיו מבזבזים עליו מממונם. חסידולו! אפילו פרוטה אחת לא הוציאו לצורך פרנסתו מכיסם. מפני שהפרוטה חביבה לו להכסלוני כנשמתו ואינו מאבדה לדעת ברצונו עד שכופין אותו וממרטין פאותיו, וראשית חכמה אצלו — הפרוטה, היא מגדלתו ומרוממתו ומכשרתו להיות העלא בעידינה, חצוף ועז-פנים, פרנס העדה וקופץ בראש. אלא שלמה מחבר הוא ועשה את הכסלונים מעין לספוריו, כלומר שהיה מסתכל בהכסלונים ומבין אל כל מעשיהם, כדרך הטבעיים שמתבוננים בטבע הברואים ומדברים על הבהמה ועל הרמש ועל כל בעלי-החיים למיניהם, ולאחר שהיה צופה ומביט להכסלונים ונגלו לו תעלומותיהם, ארחם ורבעם, שבתם וקומם וכל דרכיהם של מין הברואים הללו, היה מצייר אותם בעט סופר כמו שהם בטבעם וצביונם, ומספר עליהם נפלאות ודברים הרבה משמחילב ומאירי-עינים, ודבריו אלה

היו נקראים בכל עדת ישראל ומביאים לו פשיטי דספרא לפרנסת ביתו. ולכאורה לא היה להם להכסלונים פתחון-פה לערער על מעשה זה של הישראלי, הואיל וזה נהנה והם לא חסרים, ואף-על-פי-כן לא היתה דעת הכסלונים נוחה ממנו וקראו עליו תגר, מטעמים שאינם ידועים לנו עד עכשיו. בדין הוא שכופין על מדת-סדום, והחובה היתה מוטלת על בית-דין לכוף את הכסלונים למעשה זה, שנעשה במ בלי דררא-דממונא מכיסם, לסתום פיהם בכל תוקף-עוז כדת ישראל ולכתם כבהמה ולהניחם לפני הישראלי, שיהא מצייר אותם בעל-כרחם לטובת הנאתו ולהנאת אחרים, אלא שהוא מחל על זכותו והתיאש מהם. וכל כך למה? משום צער-בעלי-החיים, שאין לצער כל בריה ואפילו יתושין ופרעושין; והשנית, מפני שהוא בעצמו מאס בענינו זה, לטפל עם כסלונים תמיד, ואפילו דבש אם תשבצענו והקאותו; והשלישית, הרי לכל זקל קץ, ואם שפע הספורים ממקור הכסלונים לעולם? ראה שלמה, כי מקורו זה התחיל מתעפש ומסריח ושרץ צפרדעים ובריות שפלות קטנות מאד, שאין כדאי לטפל בהן, ושמועה שמע, שמיני בריות חדשים מקרוב באו אצלנו, ככלונים ברוחם והם תחכמונים, גוויין הרבה להם ופום ממלל דברבן, ומעשיהם זרים ומשונים, הכל מבקשים לידע מה טיבם ולעמוד על אפיהם, אבל עדיין לא עלה עליהם עט לציידם כראוי, ועדיין קרקע-בתולה הם וממתנינים לביאת סופרם; לפיכך הפקיר שלמה את כסלוניו ויצא נקי מק"ק כסלון, אם שמחו התחכמונים בשלמה ושמח גם הוא בהם, וכמה שהא אצלם, ומה הגיע לו מהם בעבודה שעבד עמם בעטו ובקסתו — לא ידעתי, אפשר, שנפשו קצה גם בהם, והיה נוח לו לפשוט נבלה ולא בריות שכמותן, רק זה בלבד ידעתי, שהוא עכשיו בעיר שיחור, מרכיץ תורה בבית-מדרשו, ושם דירתו.

אחרי כל התלאה בדרך ורוב עמל לחפש ולמשש באפלה נכנסתי, בעזרת השם יתברך, אל הבית בוהירות יתרה, וממילא מובן, שנכנסתי מן הצד, דרך בית-המבשלים, כהלכת גוברין יהודאין בעלי נימוס ודרד-ארץ, היהודי נכנס כמנהגו בחשאי, כפוף ונכנע ולא נשמע קולו בבואו, וכמו מעפר יצמח אחר כן נגד פני בעל-הבית, והיה כדוב אורב לטרפו, לחטוף אותו פתאם, עד שלא תשפיק לו השעה להסתר ממנו. מנהג ישראל זה הוא זכר לעניות ואביונות בגלות מימות-עולם. משרבו הקבצנים פושטי יד אצלנו והמקבלים מרובים על הנותנים, התחילו מבקשים לחם וחורים על הפתחים בכל תחבולות ערמה של הציידים, ובאים בעקיפין ובחשאי, שלא יתא נ"ח והצלה לבעל-הבית, הבהול על ממונו, וכניסה זו כיון שירושת-אבות היא נתקימה אצלנו עד עכשיו.

הריני עומד בפרוודור שעה קלה בשתיקה גדולה, ממשמש בקפוטתי ופאותי, מרים הכובע מעל ראשי ומניח עליו ה"ירמולקי", כנימוסו של עולם, ואגב עיני משוטטות בחדר זה שכנגדי, בני-אדם מסובים שם אצל שלחן ארוך ומפה לבנה עליו, איש זקן יושב על כסא כבודו בראש, שלשה גברים לשמאלו ואשה כבודה עם בתולות לימינו, על הספסל לפני השלחן עומד מוליאר רותח מפיק הבלא ותמרות קיטור כעין האפר, העולות ומתאדמות כערפלי-טוהר מנוגה העששית,

*Shloyme ben Chayim: The actual name of the author, Sholom Yakov Abramovitch. Shloyme, the autobiographical person, is the central figure of the novel, first in his adult role as a renowned author, then in the bulk of the work, as a child. The facts of the story are largely autobiographical.

†Glupsk: From the Slavic term *gloopsk*, fool. This fools'-town reappears under the same name in many of the author's works. A medium-sized, largely Jewish town, the model for Glupsk is Berdichev, where the author resided from 1858 until 1869 when he was forced to leave because of pressure from the respectable citizenry. The immediate cause of his expulsion was the publication of his bitterly satiric drama, *Di takse* (The Meat Tax, or the Band of Town Benefactors), in which he exposed the hypocrisy, greed, and cunning of the leading members of the community. (On the meat tax, see note on page 285.)

This man Shloyme once lived in Glupsk,† and its inhabitants used to provide him with a good living. Not that they would give him any money, God forbid! They didn't take a penny out of their pockets for his support, for your Glupskite loves his coin as he loves

his life, and you couldn't get him to give it up by any expedient short of tearing out his sidelocks. The coin is his first principle. It gives him respect and stature, makes a man of him; it makes him arrogant, stubborn, pushy, and a leader of the community. But as Shloyme was a writer, the Glupskites provided the material for his stories; in other words, he would observe his neighbors and study their behavior, in the same way scientists study the nature of living creatures, and after he had observed the Glupskites and uncovered their inner life, their goings and comings and all the behavioral characteristics of their particular species, he would describe them as they actually were, and tell fabulous stories about them, both entertaining and edifying. These stories, which were read throughout the Jewish world, brought in hard cash, and provided his family with ample support.

On the face of it, the inhabitants of Glupsk ought to have had no cause to complain about Reb Shloyme's activities, since his profits were made at no cost to them; but even so, they chose to take offense, and made trouble for him for reasons that have never been clear to me. By rights, the Jewish court ought to have compelled them to tolerate his activity, which entailed no loss to them; the force of Jewish law should have been used to shut their mouths, to tie them up like animals and set them before the author so that he might sketch them, with or without their consent, for his own benefit and for the benefit of others. But he abandoned his legal rights and dropped the whole issue. Why? First of all, out of pity for dumb animals, because it's wrong to torment any creature, even mosquitos and fleas. Second, because he himself got tired of this business of constantly dealing with Glupskites; after all, even honey will make you sick if you eat too much of it. Third, everything, as we know, is finite; could the Glupsk fountain flow with stories forever?

Reb Shloyme realized that this source had begun to stagnate and stink, and to swarm with all sorts of inferior creatures. At the same time, he heard that a new species had just appeared among us, to all appearances identical with the Glupskites, but chameleon-like, characterized by a pretentious manner of speaking and queer habits. The public was avid to find out all about them, but as no pen had yet attempted to do them justice, and as they were still virgin territory, awaiting an author, Shloyme abandoned his Glupskites. Whether this strange new breed and Shloyme got along, and how long he stayed among them, and what return he got for the work he

did among them with his pen and ink, I don't know. Perhaps he got tired of them too, perhaps he decided that he would rather make his living by skinning carcasses than by dealing with creatures of their kind. All I know is that now he lives in N — where he maintains a school for Jewish children.*

After a difficult walk through the rain, and a lot of groping about in the darkness, I found a door, and with God's help entered the house, very cautiously. It goes without saying that I entered politely by the side door, through the kitchen, as Jewish etiquette requires. Your Jew normally enters a house on tip-toe, hunched over meekly, not making a sound, only to materialize as if out of nowhere before the man of the house, like a hungry bear lying in ambush to seize his prey before he has a chance to run and hide. This Jewish custom commemorates the poverty and pauperism of the exile, going back to time immemorial. When the beggars among us got to be so numerous that more people had their hands out to take than to give, they had to learn to employ all the stratagems used by hunters in stalking their prey, especially the indirect, stealthy approach, which leaves the miserly householder no chance to get away. This way of entering is practised among us down to the present day as our ancestral legacy.

I stood very quietly in the hall for a while, straightening my caftan and sidelocks, taking off my hat and putting on my skullcap, as custom requires, while my eyes took in the room before me. People were sitting around a long table covered with a white cloth. An old man sat at the head, with three men on his left, and a matron with several young girls at the right. On a little side-table stood a boiling samovar giving off clouds of ash-gray steam, to which the light of the chandelier imparted a warm red glow as the steam rose toward the ceiling. Light and warmth and a snug, homey atmosphere pervaded the house, as people drank tea and chatted together in an affectionate, friendly way.

*The author was director of the "Talmud Torah" school in Odessa between 1881 and the year of his death, 1917.

שמשלתלשלת ויורדת מן התקרה. אורה וחום ורוב נחת ונעימות בבית. שותים חמין ומספרים זה עם זה בחבה ורעות. לאחר שהתקנתי עצמי בפרוודור נכנסתי לתוך חדר זה ועמדתי אצל הפתח כהריש ושוקק.

— מי כאן, מי כאן? — קרא הזקן ולא זע ממכון שבתו. — אין כאן כלום... יהודי כאן... ערבא טבא! — משיב אני בשפה רפה ועומד כבתחלה על מקומי.

— מה הוא סח שם? — שאל הזקן משתומם, והרי זה קם ממקומו והולך ובא אלי.

— מה הוא סח? לא כלום... ערבא טבא. אומר אני. — ערבא טבא — יפה הוא וטוב מאד; אבל, רבי יהודי...

מה הוא מבקש ומה רצונו?

— מה רצוני? איני רוצה כלום. כך הוא, בדרך אגב... הואיל ואתינא להכא, אמרתי בלבי, כדאי הוא לילך ולראות את פני מכירי מאז. מה שלומך, רבי שלמה? זה כמה שנים לא ראינו איש את חברו. שנינו נודקנו ברוב הימים. אתה שערותיך הלבנים ואף-על-פי-כן לא נשתנית הרבה. מיד הכרתיך במצחך הגבוה ובקוצר ראייתך, אלה הן העינים המבהיקות ואלה הן השפתים, שרוגזו ושחוקו כאחד משמשים בהן בערבוביא, זוהי ההתלהבות וזוהי תנועת הידים בשעת הדבור, כמו בימי הנעורים. נער-זקן אתה. במחילת כבודך! — ואותי? אותי כלום אין אתה מכיר? — סיימתי בשחוק של חבה, מתמתח לפניו בכל מלוא-קומתי ומחזיק בזקני.

— המתין נא, המתין לי מעט — אמר שלמה והעמיד פניו עלי — עתה ידעתי: רבי מנדלי... אחי רבי מנדלי מוכר-ספרים אתה! — ברוך בואך! למה ביאתך בחשאי דרך מבוא אפל לאחורי הבית, ועמידתך כעני בפתח?

— וכי צריכים להשמיע קולי-קולות בפעמונים וצלצלי-תרועה, להודיע ולהודע, שפלוגי הולך ובא בפומבי?! אגב סלח נא, רבי שלמה, שהכנסתי בנעלי טיט ורפש לתוך ביתך וכל הרצפה טנפתי.

— אין בכך כלום. הטיט אצל בני ישראל הוא זכר ליציאת-מצרים — השיב רבי שלמה, אוחו בורועי באהבה ומעמידני לפני בני-ביתו, קורא בשם לשלושת הגברים ואומר: אלה סופרים עברים, רעי ואוהבי הנאמנים.

סופרים עברים ואוהבים נאמנים! — תוהא אני בלבי. וחתולים צרורים בשק אחד, נושבים וממרטים ושורטים זה את זה, עלו במחשבתי ועקמתי את חוטמי עקימה משונה.

ברשות בעל-הבית ישבתי אל השלחן — וכוס חמין לפני. בין המסובים לא היו עוד הדברים שמחים כבתחלה, ולאחר שעה מועטת נשתתקו כלם. שתיקה זו מצויה על פי רוב אצל הבריות בביאת פנים-חדשות לתוך חברתן. בה נשמעת נביחה-השאית של הכלב הרע, הרובץ לפתח לבנו, ופירושה: השד, שנאה, תחרות וצרות-עין, ורמו ובקשה: ברח דודי לעזאזל או לכל הרוחות שבעולם — והניחות לי! בעין טובה ובתמימות אינן פוגשות זו את זו אלא הבהמות. בהמה עומדת על אבוסה והרי באה אחת ומשיטה ראשה לתוך האבוס, אין חברתה מוחה בידה ושתיהן אוכלות כאחת וממלאות כרסן בנחת-רוח. ואל תתמה על מדת בהמה זו, שלכך היא בהמה, בריה גסה ושפלה בלא דעת ותבונה. לא כן בני-אדם, הם

מראים את ערמתם וחקמתם, שנתנה להם מבראשית, ופוגשים זה את זה במדה אנושית על פי דרכם, שתיקה זו קשה היא לפנים-חדשות ונוטלת מן האדם השליטה באברי גופו, אין חשבון ואין רצון ואין דעת בתנועות הידים והרגלים והעינים, וכל פנות שהן פונות זרות ומשונות. החוטם עומד ככלי מלא בושא וכלמה ואינו יודע להיכן יהא נפנה מפני הטירוף; ומבוקה ומועקה בלב, והנשמה אף היא מתלבטת ומתחבטת כצפור בתוך כלובה וצר לה מאד.

When I had collected myself in the hall, I entered and stood in the doorway, but without speaking.

"Who's there? Who is it?" the old man called, without moving from his place.

"Nothing special . . . a Jew is here . . . good evening!" I answered softly, still standing in my place.

"What's he saying over there?" the old man asked in surprise, now getting up from his place and coming over to me.

"What's he saying? . . . Nothing at all . . . I said 'Good evening.'"

"'Good evening'—it certainly is a fine evening. But what does Reb Jew want, what can I do for him?"

"What do I want? I don't want anything. I just thought that once I was in town, I might as well pay respects to my old friend. How are you, Reb Shloyme? It's been years since we've seen each other—so long that we've both gotten old in the meantime. You've gotten gray, but even so you haven't changed much. I recognized you right away by that high forehead and nearsighted squint, those sparkling eyes and those lips whose smile is humorous and angry at the same time; by that same old fervor, and those gesticulations when you speak, just as when you were young. You're a child-man, with all due respect! And me? Don't you recognize me?" I concluded with an affectionate smile, drawing myself to my full height and grasping my beard.

"Wait a minute, just give me a minute," Shloyme said, regarding me closely. "Now I've got it: Reb Mendele . . . my dear old friend, Reb Mendele the bookpeddler! Welcome! Why did you tiptoe through a dark alley to the back of the house and stand like a beggar at the door?"

"Does a person have to make a fanfare with bells and cymbals, 'Hear ye! Hear ye! So-and-so is making a public appearance?!' In fact, pardon me for tracking mud into your house and dirtying the floor."

"Forget it. For us Jews, mud is a memorial to the time of the Exodus," Reb Shloyme answered. Then, taking my arm affectionately, he presented me to his family, and introduced the three guests. "These are Hebrew writers, my dear and faithful friends."

"Hebrew writers and faithful friends!" I marveled to myself. With a mental picture of cats tied up in a sack, biting, scratching, and tearing each other's fur, I twisted up my nose in disbelief.†

My host seated me at the table, and a glass of tea was placed in front of me. The conversation was no longer as spirited as it had been, and in a few minutes' time all fell silent, as people often do when a newcomer enters their circle. Behind this silence you can hear the muted growling of the evil-tempered dog that lurks in our hearts, a growl which implies suspicion, hatred, rivalry, and an unspoken hint: "Fly, my beloved—to the Devil, or to the four winds, but just leave me alone."

Only cows greet each other in true generosity and sincerity. When one cow stands at the trough and another comes along and sticks in her head, the first doesn't try to stop her; the two eat at the same time, contentedly filling their bellies together. It isn't at all surprising that cows behave in this way: the cow's an animal, after all, a crude and lowly creature with no judgment or intelligence. Humans are different: they encounter each other in the typically human way, displaying the shrewdness and cunning that was granted them at Creation. This silence is hard on the newcomer; it deprives him of control of his limbs, so that his hands and feet move about unconsciously and to no purpose, and everywhere his eyes encounter strange, inhospitable faces. The nose is full as a gutter, so confused it doesn't know where to turn; the heart is empty and oppressed; and the soul struggles and twitches, unhappy as a bird in a cage.

* The reference is to the clay that the Jews used for building during their Egyptian slavery.

†The author's home in Odessa was a center of literary and intellectual life. Among the friends who gathered at his table during the early 1890's were the historian Shimon Dubnow, the writers I. Ravnitski and Yakov Ben-Ami, and the theorist of Jewish nationalism, Ahad Ha'am (Asher Ginzberg). The author was also involved in a number of literary controversies (particularly with the writer I. Linetski) as this passage implies.

יתברך רבי שלמה, שנתעורר ברחמים וינובב את המטובים והתחילו כלם כאחד מדברים בקול. הכל יודעים שהמחברים פטפטנים הם ודברנים יותר מנשים, וכיון שפותחים את פיהם נעשה במעין המתגבר ותשעה קבין מלין יוצאים ממנו. אף אני „בפצח פצחתי“ והריקותי להם ניב־שפתים עד בלי די. וזה נתן חני בעיניהם ונעשינו מיד, כמנהג היהודים, ידידים אהובים.

— נחזור לענייננו הקודם — אמר רבי שלמה ובקש לעורר חבריו — בפני רבי מנדלי נוכל להוציא כל רוחנו, אין כמותו מבין ובקי בהלכה זו. אדרבא, ישמע ויחיה דעתו אף הוא. — במה עסקתם, רבותי, ומה חידוש בבית-מדרשכם? — שאלתי בפנים מאירים.

— במה מחברים עוסקים? בספרים ובסופרים — השיב רבי שלמה — ילמדנו, רבנו מנדלי, הכתיבה בעצמה מה היא ולמה היא? זו תמצית הענין, שעליו היינו דנים בתחלה.

— ומה אמרו חכמים בדבר זה? — חלקתי כבוד לבני-החבורה לדבר בראש.

— רוח ממרום היא באנוש ולא כל אדם זוכה לה — הורה אחד מהחברים, והשני תנא דמסייע לו.

— ואני אומר, לא כן! — טען השלישי — הכתיבה היא דבר שצריך הכנה ולימוד, ומי שבינת אדם לו ולמד, הוא כותב.

— מדת הכתיבה — עניתי אף אני חלקי ונתכוונתי לבדח את השומעים — אינה אלא שגעון, מין הולשה ואולת קשורה בנפש, כתאותם של אותם הבריות לירד לפני התבה ולהפליא את הצבור בגרונו.

— רבי מנדלי מבקש לעקור את הכל! — אמר רבי שלמה, משיק אצבע אל הוטמו לאיים אותי ופניו שוחקות — איני מכניס ראשי במחלוקת על החלק הראשון מן שאלה זו, שנחלקו בה חברי, לומר הכתיבה מה היא, והריני מזמן את פי להרצות דעתי על החלק השני מענין זה: למה היא? — בינת-אדם היא הרת-המחשבות, והמהשבות אינן מתגלות ונגמרות כל צרכן אלא על פי הדבור, בו יקרה עליהן בשר ועור והולכות ומשתלמות בצורתן הראויה, ולפיכך זה כל יתרונו של האדם, שהוא מדבר, והדבור בפה, בשביל שהוא צייר וצר צורות להגיגיו הרוח, וזקוק לאמצעים עוזרים אף הוא, לעשותו מוכשר לכך, מעולה ומתוקן יפה-יפה, ועזר כנגדו היא הכתיבה או הדבור שבכתב. הכותב מקפיד ביותר על לשונו, בורר דברים ראויים להפצו ומסדרם סדור נאה, הורז אותם ומצרפם מעט מעט במתינות ומתכון ליחד החומר והצורה ביהודא שלים, כיחוד הגוף והנפש בכל בעלי-האברים, בלי חסר ויתיר, אמור מעתה, מתוך הדבור שבכתב נתפתח

לשבח הדבור שבעל-פה ונודככה המחשבה ותרבה הדעת.

— כל זה לא עלינו נאמר — קטרג אחד מבני-החבורה — צאו ובדקו ספרותנו עכשיו ולא תמצאו בה אלא לשון סתם, תוכחה ומוסר, עצה ופלאול וסברא, דברי-הבאי וגומא, שבחים משונים וזלזולים מופלגים, הכל כמו בשיבת הבטלנים שבלשכת התנור בבתי-מדרשות, וזה מעיד על קטנות-המח וריקות-הלב. לא די שהוא עקר ואינו מוליד כל מושג חי ורעיון חדש, אלא שאינו מרגיש אפילו בחסרונו, ולפיכך אף הפחות שבכותבים נוטל גדולה לעצמו, חכם הוא בעיניו משבעה משיבי-טעם ומשתמש בלשון אנכי תמיד: כך וכך אומר אנכי, כך וכך סובר אנכי וכך וכך יועץ אנכי... כלם עם סגולה הם, מוכיחים נפלאים, ממצאיים משונים וגדולי העצה, אנשי-השם ומחוקקים. כל אחד חומד לו הר סיני, ללמד לעמו חוקים ומשפטים ולהשמיענו עתרת דברים, שתהלתם אנכי וכופם אנכי.

— אי, אי, אי! — נתעוררתי על המקטרג בדחיה עצומה. לבלי הייתי יודע שהדין עמו, אף על פי כן נתעקשתי ונשאתי לשוא נפשי על קדושת שם כבודכם, זרע קודש, המסלסלים בקודש.

Reb Shloyme deserves credit for tactfully helping me out of my confusion. He reopened the conversation with the guests, and thus broke the ice, so that in a short time they were all talking at once. Everyone knows that authors are naturally gossipy and more talkative than women; the minute they open their mouths they overflow like a river, pouring out nine-tenths of all the words in the world. I too opened my mouth to show that I could talk endlessly with the best of them. They liked me for that, and we became friends instantly, as Jews will.

“Let’s go back to what we were speaking about before,” said Reb Shloyme, trying to get them back on the track. “We can bare our souls to Reb Mendele; no one understands this problem better than he. In fact, let’s put it to him and hear his opinion too.”

“What was the conversation about? What was your argument?” I asked calmly.

“What are writers always quarreling about?—books and other writers,” Reb Shloyme answered. “Instruct us, Reb Mendele, our teacher: what is writing, and what is its purpose? That’s the gist of what we were arguing about before.”

“What did these sages have to say about it?” I deferred to the company.

“It is a divine spirit in man,” was the authoritative opinion of one of the group, and another concurred.

“I dissent,” said the third. “Writing is an acquired skill; anyone with normal human intelligence can write if he learns how.”

“Writing,” I contributed when my turn came around, in the hope of giving them all a laugh, “writing is lunacy, a kind of weakness and folly of the ego, like the compulsion of some people to step to the pulpit and treat the congregation to a sample of their gargling.”

“Reb Mendele is being cynical,” said Reb Shloyme, striking his nose with his forefinger as if to intimidate me, his eyes twinkling. “Now I myself don’t want to get involved in the first part of the question that my colleagues are debating, namely, what is writing. But I would like to say what I think about the second part: what is its purpose? Man’s intellect is the source of all his thoughts, but these thoughts do not become intelligible and mature except through the agency of speech, which fleshes them out and gives them their proper form. Accordingly, the whole superiority of man lies in his speech. Now, because speech, like an artist, gives corporeal form to the thoughts of the mind, it requires special equipment to assure that the product will be flawless and of high quality. Writing, which is nothing more or less than written speech, is this special equipment. One who writes minds his language well, selecting the words that suit his intention and arranging them carefully, threading and combining them methodically with the intention of bringing about a harmonious union of form and content, like the union of body and soul in all substances, with no element lacking and none superfluous. It follows that through written speech, oral speech achieves perfection, thought is clarified, and the cause of reason is served.”

“That has no bearing on us,” one of the group criticized. “Have a look at our contemporary literature and you will find nothing but empty words: sententious moralizing, advice and casuistry, opinion stated as fact, fairy-tales and overstatements, extravagant praise and

exaggerated criticism, exactly like the talk that goes on in the council of idlers behind the stove in the study house, showing small-mindedness and intellectual sterility. Not only is it barren, not only does it beget no viable thought or original idea, but it isn’t even conscious of its own disability; hence even the most miserable scribbler puts on airs, makes himself out to be one of the seven wise counselors, and never stops using pretentious phrases in the first person, like, ‘In my considered opinion,’ ‘It is my feeling that,’ ‘I would counsel. . . .’ They are the elite: the people’s conscience, resource-men, counselors, strategists, and legislators. Each one would like nothing better than a Mount Sinai of his very own, where he might teach his people laws and ordinances, where he might hand down ten thousand commandments whose first and last words are ‘I.’”

“Eh, Eh, Eh!” I protested, forcefully rejecting the critic’s speech. Deep down I knew that he was right, but even so I stubbornly—and vainly—strove to uphold the honor of our insulted intellectuals, long may they live.

— הכתבים אצלנו — קטרג עוד אחד מהחבורה — בעצמם אינם כותבים דבר חכמה מהחכמות ועצם הענין מהויות העולם, אלא הם כותבים כלאחר-יד ובבהטה עליהם, על דבר... ועל דבר... מוכיחים ומקניטים אחרים, מעודדים ומעידים, שראוי מאד מאד לכתבם. ובענין שהם עסוקים בו אינם נותנים דעתם לשמוע מה שאמרו עליו הקדמונים שהיו לפניהם, כדי שיסתייע מכלם ויצטרפו הדברים לבנין שלם אחד ממסד עד הטפחות, אלא כל אחד אדם-הראשון הוא בשעתו ומתחיל מבראשית, והאלף-בית חוזרת ומתחלת תדיר. אין זכרון לראשונים אצלנו, וגם המעשים בימינו כחלום עוברים ונשכחים. מאורעות הרבה בימי חיינו אינם נכתבים בספר לפנינו מטעם זה בלבד, משום שטועים ומאמינים שוהי עבודת הכותב דברי-הימים לעתיד לבוא — לגרוף בדברים ולברר וללבן; אבל עד עת קץ הרבה מהם כלים ואובדים. ואם יעמוד חוקר קדמוניות בתוכנו ויאמר לבנות בית ישראל מאבני זכרון מנופצות, הרי היא הפרוץ מרובה על העומד ובית עכביש בנינו, אם לא שנאמין בתמימות, שחוקרי קדמוניות אצלנו נביאים הם ואנשי-רוח, ובחלום וחזיון-דמיונם הם רואים ראשונות ובוראים יש מאין כרצונם; על כל פנים די שתתן להם קופא דמחטא, ואת הפיל לעייל בה הרי זה יברא בעצמם. אבל מי יודע אם יעמדו כמותם בדורות אחרונים... וכותב קורות העתים ביגיעת נפש ובנית אדם, שיהיה בימים הבאים, הוא יחייב את סופרי ישראל בזמננו ויתנם לחרפה, בשביל שלא עשו חי עמנו מעין לספריהם ולא מסרו די חומר להבונים אחריהם, ויהבלו במאמריהם ובספוריהם בדברים של מה-בכך ובחזיונות שוא לא היו לעולמים אלא בדמיונם. וביותר עתידים ליתן את הדין אותם הסופרים — הוסיף על דבריו, רומז בעיניו ומורה באצבעו על רבי שלמה — סופרי זמננו שהם יודעים את רוח בני עמנו ומכירים מעשיהם ומנהגיהם של הקטנים עם הגדולים והיו מתרשלים לרשום כל זאת בכתב-אמת.

— רבותי, רבי מנדלי מתירא שמה שטרפוהו בהבל פיכח! — אמר רבי שלמה בפנים שוחקות, כשראה שאני מטורף וצורתי משונה מתמהון ובלבול החושים — שלום לך, רבי מנדלי, ושלום להכתבים! המחברים, בשעה שיושבים ודורשים, האש מתלהטת כסביותם, ואין זו אש אוכלת, חלילה, ללהב יוצאת ולדליקה, אלא היא רתיחת דם ורוחם, וכל דבריהם של תלמידי-חכמים, אפילו בשיחות-חולין, כגחלי-אש. יודע אני אתכם, חברי, שאינכם בעלי-דין קשים כל כך בלבכם כמו בפיהם, ולא כנגד כל הסופרים, חס-ושלום, דברתם אלא כנגד מקצתם, ואם היום גברה מדת-דינכם יותר מבשאר הימים, ידעתי למה היא שעה זו שעת זיקין וזעזוע ורעידה בחוץ ונתרגזה גם רוחכם ביותר, ומבשרי אחזה זאת, גם עלי נפשי תשתחח מפני הרעש והזעזוע, רוחי כים נגרש בקרבי ואתרגז היום. לא יום רצון עתה, אחי! — אף זאת יודע אני, שבכלל אלה העתידים ליתן את הדין, לדעת חברנו זה, על שהיו מתרשלים בכתבת דרכי-החיים בזמננו, גם אני במשמע, ועלי הוא רמו בדבריו. אבל מה שיוכל ללמד עלי זכות הוא מעין זה שאירע, לפי האגדה המסורה, לארוננו של מחמד התלוי באויר, מפני שהוא נתון בין שני מגנתיים מכאן ומכאן, ולפיכך...

רבי שלמה הפסיק דברו מפני שטף של רוח קרה, שנדחקה ובאה פתאם מחוץ לתוך החדר ומכהה אור העששית, וקול דברים ובהלה בין בני הבית נשמע בפרוודור. אשתו ובנותיו של רבי שלמה הרי הרגישו בעצמן, מיד לאחר שתית החמין, שהן כמיותרות במושב גברים, שיש ביניהם דברי-תורה, ועמדו ממקומן ונשמטו מן החדר. נשים של תלמידי-חכמים ודאי יש להן חלק לעולם-הבא, מפני שאין להן כלום בעולם-הזה אצל בעליהן. הרבה דברים בגולם וחלופיהן בתלמידי-הכם: גולם מרבה שיחה עם אשתו, קל-וחומר עם אשת חברו, ותלמידי-הכם אפילו עם אשתו אינו מדבר. גולם כשהוא מטיל עם אשתו פוסע לצדה פסיעה קטנה ויוצא ונכנס אחריה, ותלמידי-הכם פוסע פסיעה גסה ורץ לפני אשתו ויוצא ונכנס לפניו. גולם נותן הלבוש על ידי אשתו ומשמשו, ותלמידי-הכם אשתו מלבשתו ומשמשו, גולם כשמזמן אורחים לביתו לשחק בקוביא אשתו מצטרפת למנין ומשחקת עמם כל הלילה, ותלמידי-הכם כשחבריו באים אצלו אשתו מוזגת להם כוסות של חמין ומשמשת אותם, וכיון שגמרה עבודתה אין לה עוד מקום ביניהם, והיא ממהרת והולכת מעיניהם. וכך היה הדבר באשת רבי שלמה ובבנותיו. אהננו עסקנו בשלנו, ומרוב שיחה הסחנו דעתנו מהן ולא ידענו בשבתך ובצאתך, עד שנשמע קול דבריהן וזרם שפעת הרוח, שנדחק ובא בועף, וקול הגפת הדלתות בפרוודור — ונתעוררנו כמי שנעור משנתו. לאחר שעה קלה נכנסה אחת מהבנות ולחשה לאביה:

— אבא, בחור אחד בא... ללון הלילה בבית-הספר הוא מבקש.

"Our writers themselves make no specific contribution to any science or to any of the problems of the day," another criticized. "They merely comment, from the outside, on this or that subject, their whole purpose being to lecture and harangue others, to demonstrate how worthwhile it would be to have this, that, or the other subject treated. But when it comes to the particular problem they are dealing with, they never take into consideration what earlier writers have said, so as to make their own treatment of the subject cohesive from the ground up. Each writer is the Adam of his age, inventing the alphabet all over again. Our people have no memory of past experience, and even events of our own times disappear into oblivion like a dream. Many things have happened in our lifetime that have not been recorded in any book only because of the foolish belief held by many people that nobody but the historians of the next generation can properly ascertain the true facts and form a correct and balanced picture. But by that time, many of the events of our age will have been forgotten. When a historian finally does arise among us and sets out to rebuild the house of Israel out of the shivered stones of memory, he will end up with more chinks than walls, his building will be no more solid than a spider's web—unless we honestly believe that Jewish historians are

prophets, granted visions of past events in dreams or in their imagination, able to create whatever they want, *ex nihilo*: only give them the eye of a needle, they will fashion the elephant to pass through it. . . . The future scholar of merely ordinary human capacities, however, who will have to labor long and hard to write the chronicle of our times, will hold this generation's writers responsible. He will blame them for not having drawn the inspiration for their books from the lives of our people and for neglecting to transmit to the next generation enough material to work with, filling their essays and stories instead with banalities and pure figments of the imagination. And the writers who will bear the fullest share of the responsibility," he added, fixing his glance and pointing at Reb Shloyme, "will be those who know our people well, who are conversant with their way of life, whether high or low, and are too lazy to set it all down in detail."

"Gentlemen, you're frightening Reb Mendele with your vehemence!" said Reb Shloyme with a smile, when he saw me getting agitated and grimacing in astonishment. "There's nothing to worry about, Reb Mendele, no one means anyone any harm. When authors hold forth, they become enveloped in a blazing fire, not, God forbid, a consuming, destructive one, but the fire of their blood and spirit; for every word of a scholar, even his small talk, is like a glowing coal. I know you well enough, my friends, to be certain that your hearts are not as severe as your words, and that you didn't mean what you said to apply to all the writers—God forbid!—but only to certain ones. I even know why you are more severe than usual today: at this very moment while we sit here talking, a storm rages outside, which explains why your spirits have become stormy too. I feel it as much as you do; the thunder and lightning are making me jittery. It is not an auspicious time, my friends. I am also aware that our friend here means to include me among those who he says will someday be held accountable for neglecting to make a record of conditions in our times. The justification for my negligence is something like what happened, according to the traditional legend, to the coffin of Muhammad, which is suspended in the air between two magnets, and which therefore. . . ."

Reb Shloyme was interrupted by a cold draft that suddenly blew into the room from outside, almost extinguishing the candles, and a commotion of raised voices among the women of the house coming

from the corridor. Immediately after the tea was finished, Reb Shloyme's wife and daughters, feeling that they were superfluous in the company of men who had serious things to discuss, had gotten up and left the room. There can be no doubt that wives of scholars have a portion in the world to come, for they certainly get no pleasure from their husbands in this one. Scholars differ from uncultured people in a number of ways: the average man spends a lot of time talking with his wife, even more with the wives of others; but a scholar doesn't talk even with his own wife. When the ordinary person goes out walking with his wife, he paces slowly at her side and follows her in and out of doors; a scholar strides ahead of his wife and goes in and out of doors ahead of her. The uncultured man hands his wife her coat and waits on her, while a scholar's wife dresses and waits on him. When the average man invites the boys over for a game of cards, his wife joins them and they play all night long; when a scholar's colleagues pay a call, his wife pours the tea and waits on them, and as soon as she has finished her work she leaves. That was what had happened with Reb Shloyme's wife and daughters. We were so involved in discussing our affairs that we didn't know whether they were still there or had gone, until their voices, the furious draft, and the sound of slamming doors in the hall startled us as if from a deep sleep. After a moment, one of the daughters came in and whispered to her father, "Father, some boy is here . . . he wants to stay overnight in the school."

— מה, בחור מן השוק, ולינה הוא מבקש! — קרא רבי שלמה משתומם ומתרגז — לא בחנם הוא וערמה יש בזה. כמה עושק וגזל בעיר על ידי מרמות כאלה — יבוא! בחור עני, דכא ושפל רוח, כבן שבע עשרה שנה, נראה בפתח. שמלתו לעורו מטולאה, לחה ורטובה מגשם, והוא עומד

מרעיד וכובש פניו בקרקע.

— מאין הרגלים, בחור, ומה לך פה בחצי הלילה? — שאל רבי שלמה בפנים נזעמים.

— מקום ללון — גמגם הבחור בלחש — גר אני.

— וכי מלון-אורחים בית-מדרשי? — לגלג רבי שלמה — הא מנין לך? לשון ערומים ידעת. לך לשלום!

כשם שנכנס הבחור בחשאי כך יצא בחשאי, נכנע ונענה ואינו אומר כלום אלא שותק ומביט אלינו בעיניו — ראי שמים, כמה מגלות של פגעים ויסורים, כמה יגון וצער, הכנעה והשתפכות-הנפש ותחנונים נתפרשו בהבטה זו!...

פני רבי שלמה הכסיפו לאחר שיצא הנעלב, והיה יושב כשומם, שותק ומחריש בנפש צגומה, וצורתו נשתנתה כל כך, עד שלא הכרתי בו את רבי שלמה זה. שראיתיו קודם, ולפני סבא מדוכא כחרס הנשבר ועור פניו מקופל ומקומט מזוקן. אף עלינו היתה שורה רוח של עצבות, זה גוהק זה פוהק וזה מעטש ואין דובר דבר. בחוץ הולך וסוער הרוח, מתדפק על החלונות ונושב מן החרכים, תוקע ומריע ומיבב בארובות-העין ומתאמץ להתנגב אל הבית. עמדנו ויצאנו בפחית-נפש והלכנו איש לביתו.

ד

למחר נתכנסנו שוב בבית רבי שלמה בערב ונתודע לנו, שהוא חש בראשו ולא יצא כל היום מפתח ביתו. אף-על-פי-כן נכנסה אצלו אשתו הודיעו אודותינו, ומיד זימן אותנו לתוך חדרו. החדר אינו מרווח הרבה, אבל נחת-רוח שורה בו, טוהר ונקיון בכל זוויותיו, ומתוך כתליו וכליו וארונות-הספרים נפר, שדירת-קבע הוא לתלמיד-החכם. רבי שלמה ישב בהסבה אצל שלחן הסופרים, שקוע במחשבותיו ועיניו סגורות, ולפניו נייר כתוב ומחוק בהרבה מקומות וקולמוס, שעדיין לחלוות של דיו בו. כשנכנסנו לא היה מרגיש בנו מתחלה, ואחר כך נתעורר וקבל אותנו בסבר פנים יפות. קיימנו בו מצות בקור חולים כמנהג היהודים. בנוהג שביהודים, כשבאים לבקר את החולה הם מהתלים התול של חבה בו ובמחלתו, שאינה מצויה לדעתם אלא בדמיונו, בכדי להפיג צעריו וכאבו, ואומרים לו דברי כבושין, איש על פי דרכו. זה אומר: יהודי שפקח הוא ובעל אשה ובנים מה ראה לשטות זו, שיפול למשכב ויהא חולה. — בתמיה! וזה אומר: בטל את מכאוביך והסר דעתך ממחלתך, שלא תפארת היא לך, זכור לבוגרותיך והשתדל לרקד במהרה בימינו, אם ירצה השם, ביום חתונתך, ומביא לו ראייה מעצמו ובשרו, מהאסטומכא שלו, מחוליי-מעים ומדוה-שוקים ומיסורי תחנוניות, שהיו מצירים לו מאד, אף-על-פי-כן... אין כלום, והוא חי וקים, ברוך-השם! — בשעה שחברי היו מאריכים בדברים כיוצא באלה, וכל אחד בא אגב במיני רפואות משונות, כמומחה ובעל-נסיון, והוא ערב בהן, הייתי מבליע דברי בנעימה, מקצר ואומר: אי, רבי שלמה! — כדי לקיים מנהג ישראל בלבד ולצאת ידי חובתי. בעניינים כמו אלה ובכל מיני נחמות וברכות לכל מאורע אני, כידוע, הדיוט שאין כמותי.

רבי שלמה מויו עצמו ממקומו והולך ומוציא מקופסא חבילה קטנה, מתירה ומניחה לפנינו בדברים אלו:

— הסתכלו, רבותי, כמה שיש בה לפניכם.

— כפתורים אנו רואים — אומרים אנו פה אחד — כפתורים של עצים לבנים. ומה קא משמע לן?

— אלו הם הכפתורים משמלתי האחת לעורי, כשהייתי גולה בילדותי ממולדתי במדינת ליטא, כארבעים שנה קודם לכן — אמר רבי שלמה במנוח ראש.

— אבל מה שייך ענין כפתורים לחולשת גופך, וזכירה זו עכשיו למה היא? — קשה לנו קושיא גדולה.

— אוי, שייך ושייך וסמוכים הם מאד, והלואי שלא נשכח זכרם ממני אתמול — מתאנה רבי שלמה במרירות וחזון ויושב על כסאו, מעצם עיניו ושותק וצולל בתהום מחשבותיו, ואחר כך הוא מעמיד פניו עלינו ומתחיל ואומר:

"What, some boy off the street, and he wants to stay overnight!" Reb Shloyme shouted in surprise and anger. "It can't be as simple as that, there's something going on here. So much cheating and theft in the city because of the rackets. . . . Let him in!"

A poor, downcast-looking boy of about seventeen appeared shyly at the door. His torn and patched caftan was soaked through with rain, and he stood trembling and staring at the ground.

"Where are you coming from, boy, and what do you want here in the middle of the night?" Reb Shloyme asked angrily.

"A place to stay the night," the boy stuttered. "I'm a stranger here."

"Is my school some kind of hotel?" Reb Shloyme asked sarcastically. "Where did you get such an idea? I know those tricks—on your way!"

The boy left just as he had entered, silently, submissively, not

saying a word, just looking at us with his eyes—dear God! How much hurt and suffering, sorrow and pain and supplication were revealed in that look! . . .

Reb Shloyme sat silent and depressed after the wretched boy left, with an absent look on his face. His expression was so changed that I hardly recognized him; before me sat a depressed and broken old man, his face creased and wrinkled with age. The rest of us too became dispirited, and began belching, yawning, and sneezing in turn, and no one spoke a word. Outside, the storm was getting worse, rattling the windows and blowing in the cracks, using the chimney for a *shofar*, and trying to sneak into the house. We got up cheerlessly, and left for home on our separate ways.

Next evening we all met again at Reb Shloyme's house, and were told that he had a headache and hadn't been out all day; but his wife went in to tell him that we had come, and he invited us into his room right away. The room wasn't very large, but it was cozy and neat, and to judge by the walls, furniture, and book cases, clearly the regular habitat of a scholar. Reb Shloyme was sitting at his desk deep in thought, with his eyes closed; in front of him was a piece of paper covered with writing, much of it scratched out, and a pen still moist with ink. At first he didn't notice us, but then he came to and gave us a warm welcome.

A Jew is obliged by his religion to visit the sick, and we did our duty on that occasion in the customary manner. The Jewish custom is to make fun of the patient in a gentle way and to belittle his illness, to hint that it's all in the patient's mind, and thereby to lessen his worry and pain. It is usual to scold him, and for this, everyone has his own technique. One person may say, "Such a clever Jew, a grown man with wife and children, how could you go in for such stupidity, to lie down in bed and be sick—ridiculous!" Another says, "Talk yourself out of your pain, take your mind off your sickness—it doesn't become you. Think of your teen-age girls, get well so you can soon dance, God willing, at their weddings." Yet another may call upon his own bowels to testify: his constipation and hemorrhoids gave him excruciating pain, but it turned out to be nothing, and he's alive and well, thank God!

While the others were going on in this way, showing off their

expertise and worldliness by naming and swearing by all kinds of weird remedies, I made my smile do service for speech and sighed, "Eh, Reb Shloyme," just to do my duty by Jewish custom. At times like that, and whenever condolences or good wishes are called for, I am altogether inept, as is well-known.

Reb Shloyme got up and from a box took out a little bundle, which he unwrapped and placed before us: "Look at what's inside, gentlemen."

"Just buttons," we all said. "Buttons made of white bone. What about them?"

"These are the buttons of the one caftan I had to cover myself with when I wandered from my home in Lithuania as a boy, about forty years ago," Reb Shloyme said, shaking his head.

"But what do the buttons have to do with your indisposition? What made you think of them now?" we wondered.

"They have everything to do with each other, they're very closely connected. I wish I hadn't forgotten about them yesterday," Reb Shloyme sighed bitterly. He sat down on his chair again, and, closing his eyes, fell silent, sunk deeply into his thoughts. Then he fixed his gaze on us and launched into the following speech:

— הריני מתודה לפניכם, רבותי, שמתוך חמימות מזגי במדה יתרה נכשלתי אתמול בעבירה חמורה והברחתי מפני בנזיפה נער מסכן, נעזב ונודד, עירום ורעב, שהיה בא ומבקש לינת-לילה אצלי, בבית-מדרשי, בליל חושך ורוח יגשם וצנת שלג. לא, רבותי, לא במרמה בא, והוא באמת גר ונודד, ולא עוד, אלא מבחורי הישיבה שבליטא הוא. כל זה נתברר לי מיד לאחר יציאתו — מתוך עמידתו בכבוד-ראש והלבשתו וגופה של בקשתו בעצמה. בבקשה זו לא יבוא אחד מבני המקום הזה, ולא תעלה אפילו על דעתו, אלא דוקא איש גולה מירכתי ליטא, שבת-כנסיות ומדרשות וישיבות שם הם אכסניות לבחורים עניים, ואני בעצמי הרי הייתי משתמש במ לצורך זה בימי בחרותי כמה פעמים. בלילה העבר נדדה שנתו וסבלתי יסורים של גיהנם ממוסר ומרדות בלב ומחויבות מבהילים ואיומים. איקונין של הבחור העלוב הזה ואיקונין של עצמי, כשאני עוד נער, בהלבשה זו כמותו, היו באים ומרחפים לנגדי כל אותו הלילה ומכאיבים את רוחי בענויים קשים. נרעש ונפחד עומד לפני העלם האומלל, מחריש ושוקק, בלי גשמע קולו, עיניו הן בלבד מספרות צרות לבבו, ותחנוני נפשו מגידים פניו היפים — מספרים ומתחננים: רחם נא נפש נענה ורעבה, הוה סתר לעירום וילין עמך הלילה באחת הפנות! עומד הוא בלב נשבר ומיחל לעזר — אבל תחת עזר בא רוגז, וצא צא אומרים לו, נאלם ונכלם הוא יוצא ונוטה שכמו, כחלש מרכין גוו וממתין למכת מכה החזק ממנו. זה יוצא וזה בא בצלמי כדמותי ומזכירני: הכרנא, רבי שלמה! כך טולטלת אף אתה בנעורייך מבית-הישיבה וכך באת גם אתה כעוף נודד לאחת העיירות בלבוש בלה עם כפתורי-עצם לבנים, והיית מבקש רחמים לתת לך מקום בבית-מדרש אחד להניח ראשך, ואיך נבלת בהתנשא ושכחת זאת היום; איך גר לבבך עתה, כטוב לך, בחדר עליון, ולא ידעת את נפש הגר ושפל הרוח, שבשפלותו היית גם אתה! אם לאספהו לבידת אפשר לא היית יכול, למה לא פתחת ירך לאחריך האביון, לתת לו די שכר-לינה באחד המלונות. על כל פנים לא היה לך למנוע ממנו נדבות-פה, דברים טובים ונחומים, ואתה לא דיך, שפטרת אותו בלא כלום, עוד גרשת אותו מפניך בחרפה. — לא עליכם, אחי, מכאוב כמכאובי ממכשול עוזני אתמול וגם היום!

— אף על פי כן לא הצטער הרבה — נחמתי את רבי שלמה — כאלה וכאלה עמנו מעשים בכל יום ואין מבני-אדם מהרהר

אחריהם, צא ולמד, אותם הסוחרים הגדולים, שולחנים מפורסמים, גבירים ועשירים מופלגים אצלנו, שלחצים את משרתיהם ורודים במ כפרך, אלה בעצמם מי הם? רובם ככלם הם משרתים, עולים משפלותם ועומדים ברום-עולם. בנעוריהם היו משמשים בחנויות ובפונדקאות ואכסניות ושומעים חרפתם מבעליהם לבשתם ולברשת ערות אמם מאה פעמים ביום. כך היא מבראשית במנהגו של עולם, הכל השכחה מצויה אצלם, מי שהרצועה בידו מלקה ואינו זוכר שברצועה זו לקה הוא בכבודו ובעצמו אתמול, כרס רחבה ועזות וממון מעבירין את הזכירה, ועל קופה של שרצים, התלויה לו לגביר מאחוריו, מכסה הזהב, ועכברא דשכיב אדינרי סגיד לו.

— אין דברי תנחומתיך מספיקים לי — השיב רבי שלמה — הרע אינו פוסק להיות רע בשביל שהוא תדיר. להלבין החטא במה שהוא מצוי אצל הבריות, הרי הוא דומה כאלו נאמר, למשל, שחסרון השמיעה והדבור והראיה אינו מום, בשביל שכמה וכמה חרשים ואלמים וסומים מצויים בעולם, ואם הדבר כך הוא, על כרחך אתה אומר, שיצר-הטוב בצדקתו ויצר-הרע ברשעתו שניהם פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו — לא, רבי מנדלי, אל תנחמני הבל, את פשעי אני אדע, והטאי אני מרגיש בנפשי.

— מאורע זה מוסר שדי הוא לך על שאתה מתרשל בכתיבת קורות ימי חייך לזכרון בספר — אמר אחד מהחבורה — כמה פעמים היינו מעוררים אותך על זה ולא שמעת לנו. — העלם הזה בשליחותו של מקום בא לעורר אותך ולהזכירך ראשונות — מסייע עוד אחד לחברו הראשון — ואתה הרי נתעוררת עכשיו וזוכרת על-כרחך בהכפתורים הישנים מכמה שנים, יהי רצון ויזכרו לפניך גם כל מנהגי חייהם של עמנו בימים ההם ולא יטבעו בתהום נשיה.

"I confess to you, gentlemen, that because of my inordinately bilious temper I committed a grave sin yesterday. A poor and lonely boy, far from home, came last night and asked if he could spend the night in my school. He was naked and hungry, and it was dark and stormy outside, with a cutting rain. I threw him out. No, gentlemen, he did not come with intention to defraud; he really was a stranger and a wanderer, and not only that, but a Lithuanian yeshiva-boy. I realized everything as soon as he left, when I thought about the serious way he stood and the way he was dressed and the very nature of his request. No one from around here would ever come with such a request. It would only occur to a wanderer from some corner of Lithuania, where the synagogue and the study-house and the yeshiva serve as hostels for poor boys. I myself made use of them more than once for this purpose when I was a boy. Last night I couldn't close my eyes because of the torments of hell I suffered and because of the terrifying, awful visions I was shown. This wretched boy's image and my own image when I was still a boy, dressed just like him, hovered before me all night and racked my spirit with terrible torments. In fear and trembling that poor boy stood before me. He didn't say a word, only his eyes told his heart's

sorrow, and his face pleaded: 'Take pity on a suffering and hungry soul, protect the homeless and the naked, let me stay overnight in some corner!' He stood there with a broken heart, waiting for help—but instead of help he got a scolding: 'Out of here! Get out!' He left in silent humiliation, bowed over as if anticipating a beating.

"This apparition vanished, and another appeared in my own image, reminding me: 'Recall, Reb Shloyme! Thus you too came, like a migrant bird, to some little village, in a ragged caftan with white bone-buttons, begging for a place in the study-house to rest your head. And now that you're a somebody, are you so arrogant as to have forgotten all this? Now that you have come—thanks to God's help—into comfortable circumstances, have you become too proud to remember the feelings of the humble stranger, which were your own feelings not so very long ago? If for some reason you weren't able to take him in yourself, at least you might have opened your hand, and given him the price of a hotel room. And at the very least, if you couldn't give from your pocket, you shouldn't have refused a charitable word of encouragement; but as if it weren't enough to send him away empty-handed, you even scolded him on his way out the door.' My brothers, may you never suffer torments like the ones my sins have brought upon me yesterday and today."

"Nevertheless, you oughtn't take it so seriously," I consoled Reb Shloyme. "Things like this happen every day among us, and no one thinks about them twice. What about those big businessmen, famous bankers, gentlemen of substance, who exploit their servants unmercifully—who are they? By and large, they're servants who have risen from their humble station and who now put on airs. As boys, they worked in shops and inns and hostels, and heard their masters curse them and the mother that bore them a hundred times a day. That's been the way of the world since the day of creation: everyone forgets. Whoever has the whip in hand uses it, and never stops to think that his own back was beaten just yesterday, and with the same weapon. A fat belly and a fat wallet protect you from memory, your own and others'; for money, people are ready to overlook anything."

"Your so-called condolences don't help me very much," replied Reb Shloyme. "The fact that evil is widespread doesn't make it the less evil. To whitewash a sin by saying that it's a common human failing is like saying, for example, that the inability to hear or speak or see properly is not a defect, because there are so many deaf, dumb, and blind people in the world. It would necessarily follow from that reasoning that the instinct for good and the instinct for evil are chimeras with no basis in reality. No, Reb Mendele, no glib consolations, please. I know my sin, I can feel in my heart that I've done wrong."

"This incident is God's punishment for neglecting to write your autobiography as a permanent record," said one of the group. "You've never listened, no matter how many times we've urged you."

"This boy has come like a messenger from God to prod you into thinking of the past," said another, coming to the support of the first speaker. "Now you have been awakened and, like it or not, you've brought to mind those old buttons of long ago. You need only recall the rest of our peoples' customs in past ages, lest they sink into oblivion."

— סוד זה שבסתר לבי מי גלה לכם! — אמר רבי שלמה ופניו מתלהטים — על משכבי בלילה, כשהייתי שוכב גלוי עינים וחיונות הבהילוני, דממה בבית וסער גדול בחוץ, נצנץ בי הרעיון, הפייטני הזה ובעל-האגדה שבלב, ודרש אותו המאורע בהעלם, שרמו ממרום הוא לי, ומאותה שעה אינו פוסק ודוחק אותי ואומר: כתוב! עתים יש בחיי בני אדם, שמכריחות אפילו את המקשן בהנהגת העולם להאמין במציאות כח טמיר ונעלם, שכל המעשים נחתכים על פיו והכל נהיה ובא בשעתו ובתנאים, שהותנו עמו במחשבה תחלה. דומה שכן הוא מזלי וכך נגזר עלי, שתהא דרכי בעולמי וכל הבא עלי בסופה וסערה. ים זועף חיי, ימי ושנותי גלים הומים ונפשי אניה סוערה תמיד, אף הכרת עצמי מתחלת אצלי בסערה. — הימים ימי האביב, פהאם עלטה היה ובמסעול הגנים, בין שיחים ודקאים דשנים ורעננים, רץ ילד עול ימים יחף וערום, אך כתונת בד לעורו וכובע על ראשו. עתים הוא אץ ברגליו ועתים עומד, עיניו מיטוטות על כל סביבו ואזניו קשובות וקופות כאזני ארנבת. הילד הלז אני הוא ולא אחר. זאת הפעם נפקחו עיני ונגליתני אלי בצלמי ודמותי — נגליתני ונשתוממתי על כל המראה לפני. אני בעצמי הוא ואין נפש חיה סביבותי, מלבד שמים ממעל והארץ מתחת, גדר מזה וגדר מזה, והנה רעש, קול המולה ברמה, והקול מתגלגל

והולך למרחקי ארץ ומתפוצץ שם לקולות רבים אדירים, ותניני אש ושרפים מעופפים רצוא ושוב ברקיע — הוא קול רעש אופן ורכב אלהים, אמרתי בלבי, ה' צבאות רוכב בערבות, עורר השוט וחוצב להבות אש, ועמוד אבק וקש ומון גם יחד עולה מן הארץ, סובב הולך ומורדף כגלגל לפני סופה. עוד מעט וגשם-נדבות נתך ארצה, גשם חם אף נעים משיב נפש, נטפי מטר גדולים מתפופים על צמחי הגנים; החציר והבצלים והשומים הרכים כופפים ראשיהם כילדים בחיק אמותם ומתרחצים בתענוגים. בחוץ יזלו פלגי מים, בשבעה דרכים יצאו איש ממקומו ובדרך אחד ישטפו אחרי-כן שטוף ועבור, יהמו יחמרו וירעשו ויערב לאוזן קול שיהם. והנה זה נגלה אופן רכבו, מרכבת-יה, אופן גדול ונורא שם במרחבי-מרום, אפס חציו נראה, כתבנית הקשת, בתוך הענן, יפה הוא בשלל-צבעיו ונחמד למראה, ונוגה כאור לפאת ים, השמש יצא שם כחתן מחופתו בערפל, מביט לארץ ותצהל, קורץ עינו לעבים — ויתאדמו... זאת היא ראשית דעתי את עצמי, את האלהים ואת תבל ארצו. בקולות וברקים נגלו לי כל אלה בראשונה, ובינת אדם הופיעה אלי מן הסערה, המראה הגדולה הזאת הרתה על לוח לבי, לעולם לא אשכחנה. את החזיון בלבי — לב ילד תמים, ידעתי שיחת הצמחים ורועי הגנה, השיר שהמים הנוזלים מבעבעים ואומרים, ומה הצפרדע מקרקרת, שקועה עד צואר באגם נרפש ולוטשת עיניה הגדולות — הבינותי היטב, הן אני נענית לה ובקול כמה קרקרתי מטוב לב, ובבואי לחצר בית-מעוני ויצא העגל מן הרפת ויתמודד, משפיל ראשו ומגביה זנבו וגועה, ותצא גם התרנגולת מאחת הפנות עם אפרוחיה וינקרו באשפתות, דוגרים ומצפצפים, והתרנגול הולך עמם קוממיות הלוך וטפוף ומשקר עינים וקורא בגרון; אף את החתול ראיתי יורד מתחת הגג, מתרפק על הכותל וקופץ והומה — הנה ידעתי מה הם אלה ומה שיחם, ועניתי לכל אחד מהם כלשונו, גועה והומה ומצפצף בקול רם. אלא מכה זו, שאבי הכני על הלחי, לא ידעתי מה היא ולמה היא ומה לאמי שכן נתנה עלי בקולה, כשראתני בא בפתח רטוב מורם מים, מה בקשו הם בזמן ההוא ומה בקשו מלמדי ובני-אדם אחרי כן — היה קשה לי להבין...

ה

רבי שלמה סומך ראשו על יד הכסא ושותק שעה קלה. מתוך רשמי פניו וריסי עיניו נכר, שלבו זועף, ואנו יודעים על מה הוא זועף, שביל חייו היה מלא קוצים ואבני-נגף, מתעקם ועולה לראשי צוקין ויורד לתהומות עמוקות, ועכשיו בפתחת החבילות של צרות ישנות ובנגיעת האצבע במכות, שלא נתרפא עדיין, על-כרחו ידוה הלב וגדול הכאב מאד, ולאחר שנתקררה רוחו פתח ואמר:

— רואה אני לגמור לכם עכשיו דבורי, שנפסק אתמול בתחלתו. זה כמה קולמוסי נתון בין שתי דעות מתנגדות בתוך לבי, כארוננו של מוחמד תלוי ועומד, לפי המסורת, בין שני מגניתין, בזמן שהאחת מושכתו כלפי מה שהיה בעבר, זו שכנגדה מעכבת על ידו ומושכתו למה שנעשה עתה בימינו, ושתי רשויות הללו מדיינות זו עם זו בקרבי, כשני תנונים

"How did you know what has been on my mind?" Reb Shloyne said, his face blazing. "As I was tossing and turning last night, terrified by nightmares, when the house was quiet and the storm was raging outside, I had a moment of inspiration—and realized in a flash that the incident with the boy was a sign from on high, commanding me to write. There are events in a man's life that can compel even a diehard rationalist to believe in the existence of a mysterious force by which all events come to pass at a time and under circumstances that have been stipulated in advance. The path preordained for me seems to be a stormy one. My life is a turbulent ocean, my days and years are raging waves, and my soul is the storm-battered ship; even my first conscious realization of my self began with a storm.—It was springtime. Suddenly it got dark, and in the garden path, amid the fresh foliage, a young boy ran barefoot and half-naked, with nothing but a linen shirt on his body and a cap on his head. Now he hurried and now he stood still. His eyes took in everything, and his ears were cocked like a rabbit's. That boy was myself. That was the day when my eyes were opened and I was revealed to myself as I really am.

"I was alone there; no living creature was with me, only the sky above and the earth below, and a fence on either side. All of a sudden there was thunder, a crashing sound from the sky, a noise rolling to the ends of the earth and exploding into many mighty sounds, while fiery serpents and angels of fire flitted about in the sky. I imagined this to be the thundering of God's chariot, the Lord of Hosts who rides the clouds, who cracks the whip and splits the

tongues of fire. Dust and straw and chaff flew up from the ground, whirling around in the face of the storm like a wheel. Soon the rain poured down, a warm and pleasant rain, a reviving rain. Big drops drummed down on the garden plants; the radishes and onions and garlies bent their heads like little children in their mothers' laps, and enjoyed a delightful bath. Outdoors, streams of water poured from a hundred different directions and flowed together, onward and onward, with a cheerful rushing sound. And then, lo! The wheel of His chariot appeared, the Chariot of God, a great and terrible wheel in the celestial heights, only half of it visible; it looked like a bow in the midst of the clouds, a beautiful splash of color. There was a gleam of light in the west as the sun came out from behind a canopy of clouds like a bridegroom, looking toward the earth and making it smile, winking at the clouds to cause them to blush.

"That was the moment I first came to know myself, God, and His world. All these things were revealed to me in thunder and lightning, and human intelligence came to me in the storm. That great vision is engraved on my heart and I can never forget it. In my heart—the heart of a naive child—I comprehended the vision before me, and I understood the language of nature round about. I knew the speech of the plants and the garden vegetables, the song of the running waters, and the frog's croak, as he lay up to his neck in the fetid marsh, staring upward with great eyes—all this I understood well and answered in the same voice, croaking with joy. When I came to the yard of my house the calf came out of the barn and stretched his limbs, dropped his head while raising his tail, and lowed; the hen too came out of the corner with her chicks and pecked about in the dung, clucking all the while, and with them was the rooster strutting proudly about, crowing; I also saw the cat coming down the roof, slinking along the wall and springing with a meow—I knew what they were saying and what they all wanted and I answered each in his own language, lowing and meowing and clucking aloud. What I couldn't understand was the slap my father gave me on the cheek; nor could I figure out why my mother should shout at me when she saw me coming in the door all soaked from the rain. What they wanted then, and what my teachers and other grown-ups wanted afterwards, was hard to understand."

Reb Shloyne rested his head on the arm of the chair and was silent for a little while. From the contorted expression on his face

and the twitching of his eyelids it was clear that he was upset, and we knew why. The path of his life had been full of thorns and trip-stones, a bitter struggle to the tops of cliffs and a plunge to deep abysses. Now that the bundle of his old troubles had been opened, and a finger was poking at wounds that had never quite healed, he could not help but feel great pain. When he had regained his control, he continued:

"I want to finish what I was saying yesterday when I was interrupted. For some time now my pen has been trapped motionless between two contradictory opinions, like Muhammad's coffin which is said to be suspended between two magnets. While the one strives to attract it toward the past, the other tries to attract it toward what is happening now in our own time. These two forces are

קופצים על קונה אחד ופוסלים בפניו זה את סחורתו של זה. זאת אומרת: רחמנא ליצלן מאותה סחורה החדשה ומיני תכשיטים של זמננו בישראל! כל מה שאתה רואה אינו אלא רמאות ואחיות-עינים, חרס מצופה כסף, נאד נפוח וריק, כחל וסרק ופירכוס מבחוח וסחי ומאוס וכיעור מבפנים. אין טיפוס גמור בטיבו ואופיו העצמי, הכל גולמים הם, כגלמי-עץ לשעשועי תיבוקות, פושקי שפתים, מתופפים תוקעים ומצלצלים ומשמיעים קול, לא מרוחם אלא על ידי מעוררים חיצונים. הנח להם והרי לך כלי חמדה עתיקים, מעשי אבות כלם ורוחם עומדת בתוכם... וזאת צווחת ואומרת: כלך אצלי! לסחורתי הבט ואל תפן למה שעבר ובטל מן העולם, לא תהיה חוכר חבר וידעוני ודורש אל המתים. ועל זאת הרי ידוע כל הדוים, שהרבה מהיהודים מניחים חייהם הנהו ולבם להעבר, הולכים ופניהם אחורנית, אינם רואים את הדרך, נכשלים ונופלים והעולם חשך בעדם. בכל מנהגיהם — בבתיהם ובבתי-כנסיותיהם ובספרותם כמתי-עולם הם, מתים הם בחייהם וחיים במיתתם. היהודי אצל קהל עדתו עפר ואפר הוא בחייו, ובמיתתו ישתבח ויתפאר במצבה יפה — וכל המתים תמימים וישרים, נדיבים וחכמים; אזובי-קיר נעשים ארזים, ודג-הרקק — לוייתן בבית-הקברות. כמה שאין ההוה שלם ונאה כראוי, סוף סוף הרי בו עיקר המציאות, והאדם שחי ואוכל ושותה וחש ככל בריה חיה, אינו בן-חורין להפטר מן המלאכה, לתקן כפי האפשר את המציאות, שתהא נוחה לו ולצרכיו המרובים, ועל-כרחו לשתף עצמו בעשיה זו במועדה ובזמנה עם שאר בני-דורו.

— המתינו לי מעט — אמר רבי שלמה, כשראה שאנו מבקשים להכנס לתוך דבריו — יודע אני, שאתם מבקשים לבוא עלי בתשובה זו: 'אין אחת משתי הדעות האלה בפני עצמה מתישבת, בשביל שזו כזו מתרחקת, ככל חד-אפין, לאחד משני הקצוות, שישנם לכל המעשה בעולם, ותמים דעים ורב-אפין אוחו בזה וגם בזה ויצא את כלם'. אבל זה אינו מצוי אלא במי שהוא חכם גדול מגאוני הדור, או בחילופו — במי שאין בו דעה, לא חלי ולא מרגיש, והוא כשכיר-יום מוקצה לכל מלאכה, שמודמנת לו בשוק, ואינו מבחין. מה לו העבודה בחומר ובלבנים או החפוש והחיטוט באשפה, מה לו בר או תבן, ומה לו מקק-מטפחות ומקק-ספרים או קופה של גללים ודיר של בהמה, לו הכל שווין ובלבד שיעבוד ויקבל שכר. ואני הריני מהבינונים, שאינם קופצים על כל העבודות הבאות לידם, ועבודה זו, שנוטלים להם, היא אומנותם כל הימים, מבלים בה כחם וזמנם עד זקנה ושיבה. מצורף לזה — הריני מתודה לפניכם — אני עצל מטבעי, 'שפני' יותר ב'עמוד והתבונן' מב'קום ועשה', והמחשבה רבה בי על המעשה; וכיון שיארע לי עכוב-מה בעבודתי הריני פוטר עצמי ממנה בשמחה. ולפיכך כשהדעות נחלקו בי ושתיהן אוחות בקולמוסי, זו אומרת כלו שלי וזו אומרת כלו שלי, הוריתי כמאן-דאמר, שיהא מונח עד שיבוא אליהו. והנה זה בא... הבחור הזה בסערה בא והחזירני להעבר, ורוחי עומדת עתה באותו העולם, שהייתי דר בו בנעורי! זקן ושבע רוגו, בלב נגוע ופצוע מאבני בליסטראות במלחמת החיים ובלויתו של נסיון קשה חזרתי לעולמי זה מבתחלה, והדמיון העלה לי בקסמיו, כבעלת-אוב

ב'פני-החיה' וזאת אומרת וליהוים הריב זמרים משלשים וישנים מימי קדמונים עולים ומבטיחים ב'ל' ו'זעם' ו'שגור' וידוע להם למה אני פתחין בחזרתי זו אליהם, ולמה הם מתבקשים — הם יודעים, שהריני בא ליטול אותם ולהעמידם כמות רבים לראיה בם. עולמי זה, אוי ואבוי, קטן הוא מאד, שם לא ינצו הרמונים, לא תפרח החבצלת, אין שמחה וקול ששון ולא יראו בו בפלגות נחלי דבש וחמאה, ובני האדם שם יהודים פשוטים; בעלי זקן ופאות וקפוטות ארוכות, כחושים וכמושים ודלים, כפופים ודווים ומדוכאים, חרדים ונפחדים, ועמם לא שרא נהורא. צר לי מאד, רבותי, לטלטל העצמות היבשות ולהטריח ישני-עפר אלה לעלות על הבימה בכבודם ועצמם, ומי יודע אם עוד יזכו לתשואות-חן מאת רואיהם. רבים מבני עמנו הרי שרויים היום בצער על חוטמם, שעומד ומכריז עליהם: אלה זרע ברוכי ה' המה! ואלמלי היכולת בידם היו מחליפים אותו באחר — ופתאם והרוח נשא היהודים מאחת הפנות, יהודים עתיקים בכל פרטיהם ודקדוקיהם עם תריג דברים משונים, שאבד עליהם כלל ונשחת טעמם, להלבין את פניהם בפרהסיא. לא אחי, לא התולים עמדי היום,

bickering within me like two shopkeepers that jump on the same customer and deprecate each other's merchandise. One says: 'God save us from the new merchandise and the baubles that are now fashionable among Jews! Nothing that you see here is genuine. It's all a fraud: silver-plated clay, an empty shell; mascara, rouge, and jewels on the outside, filth, dirt, and muck on the inside. Nothing is authentic, nothing has any character of its own; everything is crude, like those dolls that seem to open their lips, beat a drum, blow a horn, sound a cymbal, and squeak, but only thanks to the key that wound up their spring. Forget them: here you have fine antiques, every one the work of our ancestors, and each with its own authentic value. . . . The other one shouts: 'Come to me! Look at my merchandise—what do you want with outmoded things from an age that is dead and gone? Do you think you're some kind of medium who can raise the dead? That's exactly why we are in so much trouble now: Jews are oblivious to the present; they attend only to the past. They can't see where they're going because they face backward, so they stumble and fall. Whatever they do, at home, in their synagogues, in their writing, they are as though dead, dead while alive, and expecting to live after death. A living Jew is worth nothing, but when he dies he gets a fine reputation, and a fine tombstone. The dead are all pure and righteous, munificent and sage; a mere radish or onion turns into a cedar of Lebanon and a sardine becomes a whale as soon as he reaches the cemetery. But after all, imperfect though the present is, much as it needs improvement, it is still real life, the core of our existence; any man who eats and drinks and has the same needs as his fellow creatures, is respon-

sible for their improvement and development, and this means working with and for all the people of his time.'

"Wait a moment," said Reb Shloyne, seeing that we were trying to interrupt him. "I know, you want to argue as follows: 'Neither of these opinions alone is satisfactory, because they are polar opposites. Every contemplated course of action presents logically opposite possibilities, but a sensible, well-rounded person tries to reach a middle ground on which he may realize the benefits of both.' But the ability to do this is found only in a man of unusual wisdom or in his opposite, in a simpleton who will try his hand at anything and, like a day-laborer, accept whatever work comes his way in the marketplace. What does he care whether he works in bricks and straw or rummages about in the garbage? Moth-eaten clothes and worm-eaten books and a box of dung and a cow's stall are all the same to him as long as he has work and gets paid for it. But I am somewhere between the extremes: I'm the type that doesn't jump on whatever work is offered, but the work he does accept becomes a life-long trade. Besides—I admit it—I'm naturally lazy. I'm much more inclined to stop and think than to get up and do; and as soon as anything at all comes in the way of my work, I put it aside gladly. Therefore, whenever my mind is divided between two opinions that are both grabbing at my pen, each one claiming exclusive right of ownership, I decide the case according to the legal principle: 'Let judgment be reserved until Elijah comes.'

"But now he . . . this boy has come in the storm and returned me to the past. My mind is now completely in the world of my youth. I have returned to it an old, bitter man, worn by hard experience, my heart wounded by the arrows of life's battles. Imagination, like the witch of Endor, has conjured up pictures and images and faces and many odd and old things from days gone by. They arise and glare angrily at me, knowing full well my motive for returning to them and what they are wanted for: they know that I am coming to set them up on display for the public to gawk at. My world, alas, is very small. The pomegranate doesn't blossom there, nor does the rose bloom; you don't hear great shouts of joy there, nor do you navigate rivers of milk and honey. The people are simple Jews with beards and sidelocks and long caftans, emaciated, withered, and poor, stooped, sickly, and downtrodden, timorous and fearful, and altogether unenlightened. I hate to disturb those dry bones, gentlemen, to trouble those shades now sleeping in the

dust, to ask them to step to the front of the stage when I can't even guarantee they will be received with applause. Many of our people today are self-conscious about their noses, which stand forth and announce: 'These are the seed of Jacob!' If it were in their power, they would happily exchange them for different ones. Now, out of the clear blue sky, the literary wind will deliver up some old-fashioned Jews, authentic to the last detail, with 613 antiquated features that have lost all meaning, as though purposely to expose them to public ridicule.

"No, friends, it's no light-hearted matter; I'm telling you exactly what was bothering me earlier, the problems that had me brooding when you came in. And even if I wanted to, what could I possibly say about our life in those days? None of us ever did anything to set the world on fire. Dukes, governors, generals, and soldiers we were not; we had no romantic attachments with lovely princesses; we didn't fight duels, nor did we even serve as witnesses, watching other men spill their blood; we didn't dance the quadrille at balls; we didn't hunt wild animals in the fields and forests; we didn't make voyages of discovery to the ends of the earth; we carried on with no actresses or prima donnas; we didn't celebrate in a lavish way. In short, we were completely lacking in all those colorful details that grace a story and whet the reader's appetite. In place of these we had the *cheder*, the *cheder*-teacher, and the *cheder*-teacher's assistant; marriage brokers, grooms, and brides; housewives and children; abandoned women, widows with orphans and widows without orphans; people ruined by fire and bankruptcy, and paupers of every description; beggars who make the rounds on the eve of Sabbath and holidays, new-moons, Mondays and Thursdays and any day at all; idlers and officers of the community; poverty, penury, and indigence, and queer and degrading ways of making a living. This was our life, if you call it a life—ugly, devoid of pleasure and satisfaction, with not a single ray of light to pierce the continual darkness; a life like tasteless food cooked without benefit of salt or pepper."

"You're wrong," we objected. "It may be true that Jewish life lacks spice, as you said, but it has its own unique flavor. There is a certain kind of cheese with worms in it, that gourmets are always

looking for though it costs a fortune. The bitterness in our life that you speak of is its most important ingredient; it appeals to the connoisseur far more than mere sweetness, which can sometimes be nauseating. Only children really have an appetite for honey-cakes. Even though the life of the Jewish people seems repulsive from the outside, it is pleasant enough within. There is a mighty spirit, a divine spirit, blowing through it constantly, like a storm wind, purifying it of dirt and rot. The thunder and lightning that occasionally overtake the Jews purge them and renew their vigor. Israel is a Diogenes among the nations, its head in the heavens, absorbed in esoteric contemplation of the almighty God, while its corporeal self inhabits a barrel only two feet in diameter. Under a pile of dirt in the *cheder* and in the *yeshiva* and study-house the fire of Torah blazes, radiating light and warmth to our people; all our children, of whatever age, study, and know their way around books. . . . It is altogether fitting and proper that such a life be set down in a permanent record."

"What you say," Reb Shloyme answered, "may be true of the life of the people as a whole, but what's so special about my life? What has ever happened to me, that makes my life deserve the distinction of being recorded? What has happened to me has happened to thousands of our people; it's a familiar story. Is there any other people in the world among whom the life of every individual, from the moment he comes into the world until his last breath, goes on and on according to a single pattern as it does among us? The way they are reared and educated, the words of their prayers, the tunes of their hymns and liturgical poems are all identical; even their food and drink are the same. Who has ever heard of a people who at a given hour, say, Friday night, all over the globe are all eating fish, noodle pudding, and vegetable stew; and on Saturday morning, radishes, jellied cow's foot, liver with onions and eggs, and dried out *kasha* with a marrow bone in it; on a certain day, *krepplakh*, on another day *hamantashen*, on another day twisted yellow *khalah with saffron*.* At the very moment when someone in Berdichev is

singing "He who sanctifies" on the Sabbath Eve, or shouting "He lives forever" on Rosh Hashana, the same tune and the same voice reverberate in Argentina at the other end of the world. We are an ant-hill, in which the individual has no existence apart from the community. In books on natural history, scientists devote a separate chapter to the genus of ants as a whole, but not to the individual ant."

"What you're saying is only superficially correct," the group replied. "The life of the Jews seems to have a single pattern like that of ants, but in fact there is a great variation among them. Each ant is required by its nature to do its job like the rest of the members of its species, and it cannot deviate a hair's breadth from the group. This is not true of human beings. A single characteristic shared by every member of the race turns up in individuals in seventy different varieties; though every man displays the same quality, each does so in his own peculiar way, which is not identical with that of his neighbor. Every man has his own individual character which finds expression in his speech, his smile, his wink, his gait, and his manner of eating and drinking, though God has granted the entire human race the ability to do all these things. A man's writing style is even more individual: no two prophets speak alike, and no two writers have the same style. Your defenses and excuses are futile, Reb Shloyme. It is your duty to write your autobiography."

*The childless widow sometimes constituted a special problem. She was obliged to marry her dead husband's surviving unmarried brother, unless a special ceremony of *khalitsah*, or refusal, was performed. Like abandoned wives, such widows were unable to marry if the brother, by reason of absence or stubbornness, refused to refuse.

ואני אומר לכם דברים של טעם, שהם היו מעציבים את רוחי בתחלה, ובשבילם הייתי יושב משומם ומעיין עיון גדול. ובאמת מה לי לספר על חיינו בדורותי? גדולות ונצורות! הרי לא אני ולא בית אבא לא היינו מפליאים את העולם במעשינו. דוכסין, איפרקוסין ואסטרטגיין ובעלי-מלחמות לא היינו; על יעלות-חן ועלמות יפהפיות לא עגבנו; להתנגח כעתורים איש עם חברו או לעמוד כעדי-ראיה על דם אחרים בדו-קרב לא נסיונו, וכיצד מרקדין עם כלות ובתולות במשחה-היין לא ידענו; ולצוד ציד נפש חיה בשדות וביערות לא יצאנו; לקצוץ-ארץ וימים רחוקים לא נסענו ואיים חדשים לא גלינו; בסוד משחקים ומשחקות לא באנו, ועל שרים ושרות ותענוגות בני-אדם ממוננו לא בזבזנו. קיצור הדברים, כל הפרפראות לספור המעשה, שיהא ערב וממשיך לב הקוראים— כל אלה אינן אצלנו, ובמקומן יש לנו חדר ומלמד וריש-דוכנא, שדכנים וחתנים וכלות, רברביא עם זעריא, טפלא ונשיא, יבמות ועגונות, אלמנות ויתומים, נשרפים ויורדים מנכסים, חוזרים על הפתחים לערבי-שבתות ולמועדים ולראשי-חדשים ולימים, בטלנים וגבאים, מקבלים וקופות של צדקה, כל מיני פורעניות וכל מיני דלות ועניות ואביונות ומיני פרנסות משונות. זו חיינו, אוי ואבוי! חיים עכורים, שאין בהם נחת וקורת-רוח, לא הוד ולא זיו ולא נוגה להם; חיים, שטעמם כתבשיל תפל מבלי מלח ותבלין ומעדנים לנפש.

— טעות הוא בידך — ערערנו על רבי שלמה — נאמר, שאין תבלין בחיי היהודים כדברייך, אבל כנגד זה יש בהם בנותן טעם מיוחד, שאין כדוגמתו. מין גבינה יש, שהיא כרום וזלות לבני אדם, וחכמי האכילה מהדרים עליה ואוכלים אותה לתאבון. מרירות זו שבחיינו היא כל שבחם, ויפה היא למבינים הרבה יותר מאותה המתקות, שהנפש תקוץ בה לפעמים עד כדי הקאה. הדובשנין אינם מאכל תאוה אלא לתינוקות. חיי כנסת-ישראל אף-על-פי שנראים כעורים, שחורים וסמרטוטין מבחוק, אבל נאים הם בפנים. רוח כביר בתוכם, רוח שדי הוא נושב תדיר ומכה בהם גלים, לטהר

ואת כל זיהא חילקין היקין הוועות שמתרשים וביים עליהם לפעמים, הם ממליכים אותם על שמים את כל דיוגנים הוא ישראל באומות העולם, ראשו בשמים ועל אלים יחשב נפלאות, והוא בעצמו דר בתבית ותחום דירתו מצומצם, ד' אמות. תחת גל עפר ואפר בחדר ובבתי-ישיבה ומדרשות מתלהטת אש תורה ומחלקת אורה וחום בין כל העם, מן הקצה אל הקצה, וכל בנינו, הקטנים עם הגדולים, לומדים ויודעים ספר. חיים כמותם להם נאה ולהם יאה להכתב בספר הזכרונות.

— ולדעתכם — השיב רבי שלמה — תינח חיי העם ככלל, אבל חיי בפרט מה הם ומה שמך דבר חדש נשמע במ, שיהיו ראויים לכתבם בפני עצמם. מה שאירע לי אירע לאלפי בני אדם אצלנו, והדברים עתיקים ושכיחים. וכי יש עוד אומה אחת בעולם, שכל דרכי חייהם של אישיה, משעת יציאתם לעולם ועד נשימתם האחרונה, יהיו נמשכים והולכים כמו אצלנו על פי נוסח אחד? הגידול והחינוך והלימוד, סדר התפלה והניגון לכל זמר מהזמירות ולכל פיוט מהפיוטים ולכל פזמון מהפזמונים והסליחות, הכל בנוסח קבוע ומיוחד, ואפילו במאכל ומשתה הנוסח אחד. הנהיה כדבר הזה או הנשמע כמוהו. שבשעה אחת מן השעות, יום הששי בערב, למשל, יהיו כלם בכל כדור הארץ אוכלים דגים, תבשיל של "לוקשין" ולפת; ביום השבת צנון וחזרת ורוטב של כרעים וכבד עם בצלים וביצים ודייסא מצטמקת עם קולית עצם חלולה וגדולה. ביום זה לביבות, וביום זה כעכין ופת הבאה בכיסנין ושומשמין, וביום זה חלה הבאה בכרכום, קלועה וצהובה. בשעה שהאחד פותח את פיו ומנגן "כל מקדש" או צועק בקול רם, "חי וקים" באספמא, מיד הניגון הזה והקול הזה חוזר ונשמע בארגנתניא שבסוף העולם. אנו צבור וגל של נמלים, שאין בפרט אלא מה שבכלל. בספר תולדות בעלי-החיים קבעו חכמים פרק מיוחד בשביל מין הנמלים בכללן, ולא בשביל נמלה אחת בפני עצמה. — לכאורה יש בדברייך ממש — השיבו בני-החבורה — חיי היהודים נראים כאלו נוסחם אחד כמו אצל הנמלים, אבל באמת חלוק רב ביניהם. הנמלה מצוה ועושה תפקידה כשאר בני-מינה והיא ב"בל-תסור" מן הצבור אפילו כחוט-השערה, מה שאינו כן בבני-אדם. מדה אחת, שמוטבעת בטבע כלם, ע' פנים לה אצל היחידים, וכל אחד מקיים אותה על פי דרכו משונה מחברו. כל אדם טיבו מתפרש בדבורו, בשחוק שפתיו ובקריצת עיניו, בהילוכו ובמאכלו ומשקהו, אף-על-פי שאלו דברים מתת אלהים לכל המין הנברא בצלם. ועוד יותר האדם נפר בסגנונו; ענין אחד יוצא מקולמוסו של זה כן ושל זה כן, ואין שני סופרים כותבים אותו הדבר בסגנון אחד. לחנם כל טענותיך ומענותיך, רבי שלמה! לכתוב מארעות חייך אתה צריך והיא חובתך.

— חובתי היא רק כנגד עצמי ולא כנגד אחרים — בקש רבי שלמה להסתייע כנגד חבריו במה שאפשר — לכתוב בשבילי דעתי מסכמת, היו הדברים מונחים ביחד עם הכפתורים האלו לי לציצית, וראיתי אותם וזכרתי את העבר ולא אחטא.
— לא, רבי שלמה! — ענו כלם ואמרו — לכתוב ולהדפיס!
— המתחיל בחשבוננו אומרים לו גמור — אמר רבי שלמה

בשחוק נעים על שפתיו — צאו וחשבו את כל ל"ט מלאכות של מחבר יהודי: לכתוב ולקבץ על יד חתומים והסכמות: להדפיס ולהגיה ולחנך ולהכשיר וללמד את הבהור הזעטצער*, ולעשות לוח-הטעות עצום ורב כמספר התבות בספר; לחזור על הפתחים ולחלק ביעקב, להשפיל עצמו לפני קל-שבקלים ולידע מה להשיב להצייקנין ולהקמצנים, ולחנן ילבקש ולהשתחות בדחילו ורחימו לאגורת כסף, לכבוד המקום ולכבוד התורה ולשם יחוד לישנא דקודשא בריך הוא וכנסת-ישראל; ליתן כרכים הרבה לידים ולמוכרי-ספרים בהקפה עולמית עד ביאת הגואל; ואחר כל הבא עליו למכור את כל הנשאר לעתיד לבוא כסמרטוטין — ארבעים ליטרא בפרוטה. לא, אחי, אני איני מומחה למלאכות אלה. — כלום שכחת, שיש מנדלי מוכר-ספרים בעולם, ולא בראו הקדוש-ברוך-הוא לבטלה! — השמעתי את קולי כברסמכא בגאווה ובגודל-לבב — אף אתה, במחילת כבודך, לא חשבת את סדר המלאכות עד גמירא. את החילוף שכחת, הוא הגלגול, כספרי ישראל מתגלגלים והולכים, בעונותינו הרבים. ספר

של פלוני הולך על ידי ומתגלגל בתחינה של שרה בת-טובים. התחינה מגולגלת בקינה, והקינה במנורות נהשת. והמנורות בשופר, והשופר בסליחה ובמחזור, והם כשן של שועל. בכל-בו ובטלית-קטן, וכך הם חוזרים מוגלגל לגלגול עד שמתמרטטין ומתמרקין ומתמקקין ונעשים סמרטוטין. ויש עוד מיני חבורים, שבעונות מחבריהם הם מונחים כאבנים, רחמנא ליצלן, ואין להם שום תקנה, אלא לעשות מהם כלים לרקיקה, אבל — אין רוקקין על כתב אשורית. עמוד עמוד, רבי שלמה, וכתוב, וכל מה שיש לעשות בגמר הכתיבה הריני מקבל עלי ועל צוארי, כל אותו הענין באמת הוא מן השמים. וראה, שאף אני באתי אליך פתאם בסערה.
רבי שלמה שתק ותקע לי ידו בחבה, כמבטיח ואומר: עלי לעשות כרצונך!

ברוך רבי שלמה ששמר הבטחתו ורצה לזכות אותי בשנה הבאה בספורי-מעשיות כתובים בעצם ידו. והריני מוכן ומוזמן להדפיסם, אם ירצה השם, זה אחר זה כסדר.

"It is my duty only to myself, not to the public," Reb Shloyme said, trying to rescue his position. "I now concede only that I ought to write my memoirs for myself, and put them in the box together with these buttons so that both can serve, like the fringes of the prayer shawl, to remind me of the past and so keep me from sin."

"No, Reb Shloyme," we cried together. "You can't get away with just writing your memoirs—you have to print them as well!"

"When you begin a reckoning, you have to finish it," conceded Reb Shloyme, with a soft smile on his lips. "Once you mention printing, why don't you add up the other thirty-nine labors of a Jewish writer: to write; to collect subscriptions and letters of recommendation;* to print and proofread; to train and teach the typesetter; to compile a huge table of errata, with as many entries as there are words in the book; to go peddling from house to house,

humbling oneself to every dolt; to think up arguments against the stingy and tight-fisted; to beg and bow and scrape in fear and trembling for a penny, for the sake of God and the Torah and the union of the Holy Tongue and the People Israel; to give away innumerable volumes to 'friends' and book dealers on credit; and after all these tribulations, to sell the leftover copies like old rags at forty pounds for a penny. No, my friends, I'm no good at that work."

"Have you forgotten that the world has a Mendele the bookpeddler and that God didn't create him to go idle?" I announced, speaking as an authority, with pride. "Furthermore, with all due respect, you haven't finished the list of labors. You've forgotten the exchange, that is, the transmigration that Jewish books undergo. I exchange one author's book for a copy of *Devotions of Sarah Bas Tovim*, which gets exchanged for *Tisha b'Av Lamentations*, which gets exchanged for a brass candlestick, which gets exchanged for a *shofar*, which gets exchanged for a High Holiday prayerbook, which gets exchanged for a wolf's tooth, which gets exchanged for a *Kol Bo*, which gets exchanged for a ritual garment, and so it goes from one form to another, getting more and more tattered, mildewed, and worn, until it turns into rags.* Then there are other works that lie there like a stone because of the authors' sins (God save us from their fate) and the best one could do with them would be to turn them into cuspidors, except that it's forbidden to spit on Hebrew writing. Go to it, Reb Shloyme! Write, and I undertake to do whatever has to be done when the writing's finished. The whole thing is clearly ordained by heaven, because you notice that I too have come to you in a storm."

Reb Shloyme said nothing, but gave me his hand as if promising: "Your wish is my command."

Reb Shloyme was good enough to fulfill his promise, and the next year he honored me with a manuscript of his writings. And now I

bring them before the public, in consecutive chapters, in the order in which he wrote them.

*The letters of recommendation, or *haskomes*, were generally printed as introductions to the book.

*The *Devotions of Sarah Bas Tovim* are a collection of *tkhines*, or Yiddish prayers, which were very popular among Jewish women. The *Lamentations* are recited on the ninth day of the Hebrew month of Av, *Tisha b'Av*, the mid-summer fast day commemorating the destruction of the first temple at the hands of the Babylonians in the sixth century B.C.E., and of the second temple at the hands of the Romans, in 70 C.E. *Kol Bo*, literally, "everything is within," a complete compilation of customs and laws. The ritual garment here referred to is the *talis kotn*, the fringed undergarment worn by observant Jewish males. Mendele is giving a list of the stock-in-trade of the typical bookpeddler.